

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

תוכן

- א. על צוארי דבריך משיתסר ועד עשרים ותרתי ואמרי לה מתמני סרי עד עשרים וארבעה.....1
- ב. עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה.....4
- ג. ולמדתם אותם את בניכם ... בני בניכם מנין ת"ל והודעתם לבניך ולבני בניך ... בניכם בניכם ולא בנותיכם.....5
- ד. לעולם ישלש אדם שנתינו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד ... ליומי ..5
- ה. שיהו דברי תורה מחודדים בפיוך שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד.....8
- ו. בנו בידו אלא בתו בידו היא הכי קאמר להו ניתן לה מידי ולבשייה ונכסייה כי היכי דקפצו עלה אינשי.....9
- ז. ללמדו אומנות ... כשם שחייב להשיאו אשה כך חייב ללמדו אומנות ... כשם שחייב ללמדו תורה כך חייב ללמדו אומנות ... דאגמריה עיסקא.....9
- ח. איש אין לי אלא איש אשה ... איש סיפק בידו לעשות אשה אין סיפק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עליה ... נתגרשה שניהם שוים.....11
- ט. השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום .. השוה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום ... השוה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום.....12

דף ל.

א. על צוארי דבריך משיתסר ועד עשרים ותרתי ואמרי לה מתמני סרי עד עשרים וארבעה

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

מצוה על כל אדם שישא אשה¹, וקבעו חז"ל² זמן למצוה זו שישא אשה³ עד שיהיה בן י"ז שנים שלימים כלומר בשנת⁴ י"ח⁵. ומצוה מן המובחר בן י"ג שנה⁶, שיבא באדם היצר הרע שהוא השטן ואז יאמר לו גירא בעינא דשטנא כלומר אני מתגרה בו ושטן הוא יצר הרע ולא אירא שיחטיאני שאשתו תציל אותי ממנו, אבל בדורות אלו א"צ ליזהר בזה, כיון שנחלשו הטבעים ונשתנו הדורות⁷. ואפי' למי שלא קיים עדיין מצוות פרו ורבו.

אך כבר התבאר לעיל דף כט: שמכל מקום מי שאינו ירא שיבטל מן התורה, לא יעבור⁸ את גיל עשרים בלא לישא אשה⁹. ולא עוד אלא שאם עברו עליו עשרים שנה ולא נשא בית דין כופין אותו לישא אשה כדי לקיים מצות פריה ורביה. אלא שבזמנינו זה אין ידינו תקיפה כל כך על הזיווגין, לכך אין כופין שום אדם לישא אשה בבן עשרים.

¹ שו"ע ונו"כ אבהע"ז א ג

² אבות פ"ה מכ"א

³ והוא ע"פ הגמ' בקידושין: (כט ע"ב) "דעדיפנא מחבריא משום דנסיבנא בר שיתסר". וכתב בעזר מקודש אבן העזר סי' א ס"ק א שאין לאדם לסמוך על אביו שישאיו (אע"ג שמצוה על האב להשיא את בנו כמבואר במצות פרו ורבו (בראשית פ"ט פס' ז)) ואפילו אם הוא פחות מבן כ' ואל יתבייש למצוא לעצמו שידוך:

⁴ ואע"ג דמחויב בכל המצוות מבן י"ג שנים, מ"מ קבלו חז"ל שבן י"ח לחופה, מאחר שצריך ללמוד קודם שישא אשה (חלקת מחוקק אהע"ז סי' ס"ק ב'). ובן י"ח היינו תחילת י"ח (בימינו 17) [ב"י שם בשם המ"מ]. וי"א שהכוונה י"ח שלימות [18 בימינו] (ב"ח ורוב הפוסקים שם) ועיין שו"ע הרב הלכות ת"ת פ"ג סוף סעי' שביאר שבימי חז"ל שהיו לומדים עם הנערים מגיל עשר חמש שנים במשנה, וחמש שנים תלמוד, אם לא היה נושא אשה כשעברו עליו עשרים שנה היה עובר על מ"ע של תורה פרו ורבו, ותחלת זמנה מבן י"ח כי גם אחר הנישואין יוכל ללמוד ב' שנים, (לדעת הסוברים י"ח שלימות) או ג' שנים, (לדעת הסוברים מתחילת י"ח) בלי טרדה רבה כ"כ בטרם יוליד בנים הרבה ועיין באוצר הפוסקים אבהע"ז סי' א אות יג בשם הרדב"ז בטעמי המצוות שהטעם שמתאחר עד י"ח, דקים להו לחז"ל שעד הזמן הזה אין הזרע מתבשל יפה, ואין ראוי להוליד כ"כ.

⁵ ואפשר לי לאסמכיה על מקרא זה (בראשית ב, יח) לא טוב היות האדם לבדו, טוב בגמטריא י"ז, כלומר אמר ה' יתברך הרי אין האדם כבן טוב שיהיה לבדו, שהרי הוא יותר מבן טוב שהרי הוא כבן עשרים, כמו שאמרו במדרש (הובא בפירוש הרא"ש על התורה) על הן האדם היה כאחד ממנו, כלומר בן עשרים כמנין הי"ה וחייב בעונשים, מכל מקום שמעת מינה דמבן טו"ב ואילך לא יהיה לבדו אלא ישא אשה, וכתב [משלי יח, כב] מצא אשה מצא טוב, כלומר כשימצא האדם עצמו בן טו"ב שהוא י"ז או ימצא אשה. וחזקיה כשחיה מחליו שאז נשא אשה בתו של ישעיה, אמר [ישעיה לח, יט] חי חי יודוך כמוני היום אב לבנים וגו'. לבוש שם

⁶ אבל בפחות לא שעדיין אינו איש ואינו ראוי להוליד והוי בעילתו והוי בעילת זנות.

⁷ פ"ת אבהע"ז סי' א ס"ק ב'

⁸ שו"ע ונו"כ אבהע"ז א ג

⁹ כמו שהיה אדם הראשון בעת הבריאה כבן עשרים, כמו שאמרו במדרש (הובא בפירוש הרא"ש על התורה) על הן האדם היה כאחד ממנו, כלומר בן עשרים כמנין הי"ה וחייב בעונשים. לבוש שם.

הלכות הדף היומי

מסכת גירושין

בימינו שנהגו להתאחר יותר מבן כ', אפשר שסמכו על כך שאנו צריכין לרבותינו או לשיבה כדי ללמוד, ואחר הנישואין קשה עלינו ללמוד במקום רבותינו¹⁰, ואפשר שסמכו עוד משום כיון שבימינו טרחת המזונות קשה מבימיהם¹¹, ומצוי יותר ליבטל מלמוד התורה משום כך¹², וכן אפשר שסמכו על כך שמותר להתאחר כדי למצוא זוג. הגון¹³, וכדי שלא יהיה קטטה בין בני הזוג¹⁴, ועכ"פ גם לטעמים הנ"ל אין להתאחר יותר מבן כ"ד¹⁵.

אסור לאב להכות את בנו או בתו הגדולים, והמכה לבנו¹⁶ הגדול מנדין אותו שהרי עובר על ולפני עור לא תתן מכשול, שמכשילנו לבנו שמא מתוך

¹⁰ וכמהר"ם מינץ הנ"ל הע' ז' ועוד אפשר שסמכו על מש"כ בשו"ע הרב הלכות ת"ת מובא לעיל הע' ט שכל מצוה שע"י מתבטל מצות ידיעת התורה באר היטב נדחת מפני מצות ת"ת ואנן צריכים לרבותינו בלא טרחת פרנסה כדי לקבל יסודות בדרך לימוד התורה:

¹¹ וברמב"ם הלכות דעות פ"ה ה"א כתב "דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה, ואחר כך יקנה בית דירה, ואחר כך ישא אשה, שנאמר מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו, מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה, אבל הטפשי מתחילין לישא אשה ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית ואחר כך בסוף ימיו יחזור לבקש אומנות או יתפרנס מן הצדקה, וכן הוא אומר בקללות אשה תארש בית תבנה כרם תטע, כלומר יהיו מעשיך הפוכין כדי שלא תצליח את דרכיך, ובברכה הוא אומר ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו" ולפ"ז גם מי שאינו עוסק בתורה מותר בזמניו להתאחר כדי שיוכל למצוא פרנסה, אמנם אפשר דהרמב"ם איירי במי שאינו בן עשרים אבל אחר גיל עשרים גם לצורך זה אסור להתאחר, ובאמת בקרא איירי ביוצאים למלחמה מבן עשרים שנה. ועיין במדבר פ"א פס' ג' ועיין בשו"ת חתם סופר אה"ע ח"ב סי' קנה וז"ל כי לפע"ד י"ל ולחלק דבצדיק גמור העושה תורתו קבע ומלאכתו ארעי וביתו אשר בנה הוא בית אלפנא ועמודי דגרסי, אותו יש לו להקדים דבר מה לפרנסתו וליטע כרמו תחלה, שיהיה לו מוכן לפרנסתו כדי שילמוד ברווח ואח"כ יבנה בית מדרשתו, כי התכלית הוא המאחר, ואמנם ברוב האנשים הבית הוא מקום מוכן להתפרנס ולעשות עם צרכי העה"ז ע"כ קודם לפרנסתו כי משם תוצאות חיים של העה"ז ולפ"ז טעם האיחור הוא משום לימוד תורה שדוחה את מצות נשיאת אשה, אבל משום פרנסה לחוד לא מצאנו ועיין שו"ת יהודה יעלה להר"י אסאד ח"ב סי' עז:

¹² מובא באוה"פ בשם האחרונים, וכעין זה מצינו בים של שלמה יבמות פ"ו סי' מ' וז"ל "משרבו הנדוניות בסיבת קושי הגליות והמחיה, יכול לומר, לא מסתייע לי שאמצא זיווג שתספק לי בנדוניא, ועל כן לא נהגו לכופ אפי' בדברים כדי שישא אשה, אם יש לו אמתלא, אבל מצוה על החכם שיוכיחנו על ככה":

¹³ כפ"ת ס"ק ה' בשם מהריק"ש. ואפי' יש לו שידוך הגון, רק ימצא הגון ממנו, גם בכה"ג מותר להתאחר אע"ג שמתאחר יותר מגיל עשרים, כיון שמותר לאחר מצוה כדי שיוכל לקיימה באופו יותר משובח. (מהר"ם שיק ס"ק י' ובשו"ת מהר"ם שיק אבה"ע"ז סי' א' ועיין בב"ק פ' א':)

¹⁴ ובדורותינו מחמת חלישות הדעות כשמתחתנים בגיל מוקדם, מצוי קטטה בין בני הזוג עד כדי גירושין ח"ו, ולכן ממתנים עד שיעמדו על דעתם בבשלות, ושלמות הדעת והמדות. ומעם היתר משום קטטה, מוזכר ברמ"א שם סעיף ה' בסופו, ובאחרונים משמע דכל הטעמים הנ"ל שייכים אף במי שלא קיים מצוות פרו ורבו ועיין בשדי חמד מערכת חתן וכלה אות כא שאם שוהה מחמת הכשר לנישואין לית לן בה שהרי נותנים לבתולה י"ב חודש לפרנס את עצמה ולתקן מה שהיא צריכה לה וא"כ אפשר שזה הטעם ששוהים בזמניו כדי שיהיה האדם מוכשר הן מבחינה רוחנית והן מבחינה ממונית לישא אשה אבל להתאחר סתם אסור:

¹⁵ פ"ת ס"ק הנ"ל. וזה דווקא בסיבות שחוץ לגופו, אבל סיבות שבגופו או משום ביטול ת"ת, אין לדבר קיצבה וכן עיין בספר המצוות הקצר לחפץ חיים מצות עשה מ"ג שמחמת לימוד תורה רשאי להתאחר עד גיל כ"ה ועיין בספר בנין עדי עד עמ' 15 שהכוונה היא שיתחיל שידוכים בגיל 24 והביא שם מהחזו"א שהגיל הראוי הוא גיל 20 עד גיל 23:

¹⁶ שו"ע ונו"כ יו"ד רמ"ב

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLl7K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

כעסו ורגזו יחזור ויכנו, ואימתי נקרא גדול לענין זה¹⁷ כשהוא בן כ"ב שנה¹⁸ ולא בפחות. וכל זה בלא נשא, אבל אם הוא נשוי, נקרא גדול בעיני הבריות וכפי לשון בני אדם¹⁹.

ונראים הדברים שלא גדול ממש, אלא הכל לפי טבעו, שיש לחוש שיתריס כנגדו בדיבור או במעשיו, כי אפילו לא יהיה בר מצוה, אין ראוי להביאו לידי מכה או מקלל אביו, אלא ישדלנו בדברים²⁰.

ב. עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה

י"א²¹ שחובת האב ללמד את בנו מקרא בלבד, ומכאן ואילך ילמד הוא לעצמו, שכשיגדל ילמוד בעצמו משנה וגמרא ותורה שבעל פה, וי"א²² שחובת האב ללמד את בנו בעצמו מן התורה, או למצוא לו מלמד שילמדנו כל התורה כולה, ואם אינו מוצא בהנם אף על פי שהוא בעצמו אינו יכול ללמדו, ואפילו אינו יודע ללמוד כלל בעצמו, חייב הוא מן התורה לשכור לו מלמד שילמדנו היטב לידע כל התורה שבכתב ושבע"פ כולה. דהיינו תנ"ך וכל הלכות פסוקות של כל התורה עם הטעמים כי הן הן פירוש התרי"ג מצות שבתורה ודקדוקיהם בכל פרטיהם ואף שיש בהן חלוקי דעות הרי אלו ואלו דברי אלהים חיים ואפילו המצות שאין נוהגות עכשיו וגם ללמוד כל דברי חכמים שהסמיכום על מדרש הפסוקים שהן ההגדות

¹⁷ וגם השמיט מור"ם בהנה הא דאיתא בגמרא בהתחלת התוכחה אם הוא מתחלת י"ז עד כ"ב או מתחלת (י"ח) [יט] עד כ"ד, וקודם לזה אין יכול לקבל יסורים ותוכחות, למר קודם ט"ז ולמר קודם י"ח, ובין למר ובין למר הוא ששה שנים שמחוייב האב לייסר את בנו. ונראה לתת סימן לדבר שש שנים יעבוד [שמות כא, ב] דהיינו שיקבל עליו עול מלכות שמים. בית הלל שם

¹⁸ רמ"א שם והוא בגמרא דקידושין דף ל' ע"א וז"ל, אדידך על צווארי דבריק משיתסר ועד עשרים ותרתין ואמרי לה מתמני סרי עד עשרים וארבעה, ופירש רש"י ז"ל [ד"ה משיתסר] [לשון] אחר, אדידך על צווארי, בעוד שידך תקיפה עליו הוי זהיר ללמדו תוכחות, ואיזה זמנו משיתסר עד עשרים ותרתין, בציר משיתסר אין בו דעת לקבל תוכחות כל כך ואל תכביד יסורין ותוכחות, ויותר מעשרים ותרתין יש לחוש שלא יבעט, וזה עיקר, עכ"ל רש"י.

¹⁹ פ"ת שם יז

²⁰ אמרי ברוך שם מהריטב"א

²¹ כך דייק בערוך השולחן רמח"ד – ה ולכן שאל הש"ס עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה וכו' כלומר דזהו פשיטא דמה שחייבתו תורה אינו מפני חיוב שעל הקמן שנאמר שמחוייב ללמדו כל התורה שהרי בקמן אין חיוב אלא הטעם כדי להרגילו בתורת ד' וא"כ פשיטא שא"צ כל התורה כולה ולזה אומר מקרא כלומר דכשמרגילו במקרא די וכשיגדל ילמוד בעצמו משנה וגמ' כפירש"י והר"ן ולזה בא הספרי לומר דא"כ מאי זה דכתיב ושננתם לבניך הרי שיעון הוא בהלכות ואין זה חיוב על האב כלל ולזה מפרש אלו התלמידים.

²² שו"ע הרב הלכות ת"ת פ"א סעי' ד, וכדעת הסמ"ג.

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

וכתב בערך לחם להריק"ש²³ מכל מקום אין להרגיל בנו במקרא יותר מדאי אלא להכניסו מיד לתלמוד, לא כאלו שפונים כל ימיהם לדקדוק, כי בהכנסו למדרגת העיון יקל עליו לתלמוד הדקדוק, וכן ראיתי כמה גדולים שלמדו דקדוק אחר שהורו הוראה, וידעו כלליו ופרטיו בימים מועטים.

ג. ולמדתם אותם את בניכם ... בני בניכם מניין ת"ל

והודעתם לבניך ולבני בניך ... בניכם בניכם ולא

בנותיכם

בשם שמצוה²⁴ ללמד את בנו כך מצוה ללמד את בן בנו, ובן בתו²⁵, שנאמר (דברים ד פסוק ט) וְהוֹדַעְתָּם לְבִנְיָךְ וּלְבִנְיֵי בְנִיךָ. וכל השומע הפרשה מבן בנו כאלו שמעה מהר סיני²⁶.

ולא לבן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם מישראל ללמד לתלמידים שגם הם נקראים בנים, ומה שפירשה התורה בפירוש בנו ובן בנו ולא כתבה סתם ולמדתם עם כל בני אדם, לומר שמצוה להקדים בנו לבן בנו ובן לבן חבירו.

וכבר התבאר לעיל דף כט: שאינו חייב ללמד לבתו תורה²⁷, דדרשינן (דברים יא פסוק יט) וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם וְלֹא לְבָנוֹתֵיכֶם.

ד. לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה

שליש בתלמוד ... ליומי

נאמר בפרשת ואתחנן (דברים ה פסוק א) וְלִמְדֶתֶם אֹתָם וְשִׁמְרֶתֶם לַעֲשׂוֹתָם זו מצות עשה של תלמוד תורה על כל אדם לעצמו לתלמוד כל התורה שבכתב ושבעל פה כולה.

ובשלומד לעצמו כשיגדיל ויכיר ויוכל לתלמוד אזי לא ילמוד תחלה כל המקרא ואח"כ כל המשנה ואח"כ התלמוד. כי מי יודע כמה יחיה, לפיכך

²³ שם רמה ה

²⁴ שו"ע ונו"כ רמה ג

²⁵ ש"ך שם א

²⁶ ערך לחם מהריק"ש שם ממרדכי פרק קמא דקדושין [רמז תצו]

²⁷ לבוש שם א

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

חייב הוא לשלש זמן למידתו²⁸ שבכל יום ויום – שליש במקרא – כלומר כל ספרי התנ"ך.

שליש במשנה – שהן הלכות פסוקות בלי טעמים²⁹ שבכל המשניות וברייתות ומימרות האמוראים שהן פירוש התרי"ג מצות שבתורה בכל תנאיהם ודקדוקיהם ודקדוקי סופרים ובזמן הזה גם הלכות פסוקות של פסקי הגאונים הפוסקים כמו הטור והשלחן ערוך והגהותיו בכלל משנה יחשבו.

ושליש בתלמוד³⁰ – המבאר טעמי ההלכות שבמשניות וברייתות ומימרות האמוראים ובזמן הזה גם בספרי הפוסקים הראשונים המבארים טעמי ההלכות פסוקות שפסקו הטור ושלחן ערוך כמו הרא"ש ובית יוסף. ואם אינו יודע טעמי ההלכות אינו מבין גופי ההלכות לאשורן על בורין ונקרא בור, ולכן יש אוסרין להורות אפילו לעצמו מתוך הלכות פסוקות בלי טעמים שלמד, ולפיכך אינו רשאי להתאחר מללמוד הטעמים עד שיגמור ללמוד כל ההלכות פסוקות³¹. כיצד, היה בעל אומנות ועוסק במלאכתו ג' שעות ביום, וט' בתורה, קורא ג' מהם בתורה שבכתב, ובג' תורה שבעל פה, ובג' יבין דבר מתוך דבר.

ויש אומרים שגם בתחלת לימודו של אדם לא ישלש זמן לימודו לשלשה חלקים שוים ממש, שהרי המשנה חמורה מן המקרא, וצריכה זמן מרובה יותר, ואצ"ל התלמוד שצריך זמן מרובה יותר מהמשנה, אלא מה שהצריכו לשלש זמן לימודו הוא ליתן לכל אחד שיעור וזמן כפי הראוי לו בכל יום ויום, כדי שיגמור כולו בשוה ואחר כך כל ימיו לסבור ולעיין. וטוב לחוש לדבריהם.

²⁸ שו"ע ונו"ב שם רמ"ד

²⁹ כתוב בדרישה יש בעלי בתים נוהגים ללמוד בכל יום גפ"ת ולא שאר פוסקים וראייתם מסוף (נדרים) [נדה] תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו כו' אבל לי נראה דצריך לעסוק בספרי הפוסקים כגון אלפסי מרדכי אשר"י ודומיהם ואינם יוצאים כלל בלמוד גפ"ת לחוד דהיא דתנא דבי אליהו כל השונה הלכות פרש"י הלכות פסוקות כו' עכ"ל. ט"ז שם ב, ש"ך ה

³⁰ עיין בסף משנה פרק ד' מיסודי התורה [הלכה יג ד"ה ובשם] שהחכמה התלמודית היא השורש והעיקר אשר בה נזכה לחיי העולם הבא, והיא החכמה הגדולה מזה הצד מכל מה שזולתה. אף על פי שאינה חוקרת על נושא גדול כגודל חכמת מעשה המרכבה, עיין שם. ערך לחם למהריק"ש שם.

³¹ כי לא אמרו ליגמר והדר ליסבר אלא לסבור סברות בעומק עיון טעמי ההלכות ולהבין דבר מתוך דבר ולדמות דבר לדבר להקשות ולתרוץ עד שיגיע וירד לעמק הלכה שזה אין לו לעשות בתחלת לימודו אלא לאחר שיגמור ללמוד כל ההלכות פסוקות בטעמיהן בדרך קצרה בלי עיון רב ופלפול להקשות ולתרוץ אבל בלימוד זה לידע הטעמים בדרך קצרה מהתלמוד והפוסקים בלי עיון רב ופלפול חייב הוא לעסוק בכל יום ויום שליש זמן לימודו. אך פירוש המקרא ודרשות ההגדות יחשבו בכלל שליש במשנה לפי שהמשנה ג"כ פירוש התרי"ג מצות שבתורה וחכמת הקבלה תחשב בכלל שליש בתלמוד.

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

ויש שכתבו דהא דאמרין שליש למקרא³² אינו אלא לתינוק שעדיין לא קרא מקרא כל צרכו, אבל אדם שקרא מקרא כל צרכו אינו רשאי לעסוק בה שליש ימיו, אלא יפנה לבו למשנה ותלמוד, ויש שכתבו בלשון זה דלא אמרו זה אלא בדורות הראשונים שהיה לבם פתוח כפתחו של אולם, ודי להם למשנה ולתלמוד שני שלישי ימיהם, אבל לדין למקרא בגירסא דינקותא די והלואי יספיק שאר שנותינו למשנה ותלמוד ורבינו תם כתב דעכשיו די בתלמוד בבלי בלבד שדבו כלול מקרא משנה וגמ', ועל זה אנו סומכין ולומדין רק תלמוד בבלי ורבינו הרמ"א הביא דבריו אלה וכן אנו נוהגין ומורים ובאים, ומיהו בוודאי צריך לידע המקרא והמשנה.

כל זה שאמרנו שצריך לשלש לימודו למקרא ולמשנה ולתלמוד, היינו בתלמידי חכמים שיש להם פנאי ולומדים כל היום, תשע שעות ויותר, ואינם טרודים לפסוק הלכה לרבים, שאז ישלשו לימודם כאמור.

אבל בעלי בתים³³ שאין להם פנאי ללמוד יותר משעתיים שלש בכל יום, לא ילמדו אלא דיני התורה הלכה למעשה מתוך השלחן ערוך, ונושאי כליו, שמפיהם אנו חיים, שזהו שורש ועיקר הלימוד בתורתנו הקדושה, לדעת מה יעשה ישראל, ואינם יוצאים כלל ידי חובת מצות תלמוד תורה, בלימוד המשנה והגמרא, כי אין למדים הלכה מפני תלמוד³⁴ (נדה ז ב).

אמנם ראינו כי אם כה נאמר להם, לא ילמדו כלל, כי רצונם רק ללמוד דף גמ' בכל יום, ע"כ אין להניאם והלואי יעמדו בזה, וכל ד"ת משיבת נפש ומביאה ליראת ד' טהורה³⁵.

במה דברים אמורים בתחלת תלמודו של אדם אבל כשיגדיל בחכמה וירבה בה במאד ולא יהיה צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבע"פ מפני שכבר חזר על לימודו פעמים רבות מאד עד שנחקק היטב בזכרוננו כל התורה שבכתב ושבע"פ כולה אזי יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי תורה שבע"פ כדי שלא ישכח דבר מדיני התורה ויפנה כל ימיו לעיון התלמוד לסבור סברות בהלכות ולפלפל בהן בקושיות ופירוקים לירד לעומק הסברות וטעמי ההלכות להבין דבר מתוך דבר ולדמות דבר לדבר ולחדש חידושי הלכות רבות לפי רוחב שיש בלבו וישוב דעתו כמו שאמרו ליגמר אינש והדר ליסבר.

³² ערוך השולחן שם סעיף יד

³³ ש"ך ומ"ז סק"א שכתבו בשם הדרישה

³⁴ וכן מה שאמרו (בנדה עג א) כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא, היינו הלכות פסוקות. ולכן בעלי בתים כאלה ילמדו עם תלמיד חכם מובהק בשלחן ערוך ואחרונים, לדעת מה יעשה ישראל, שהוא עיקר הלימוד שמביא לידי מעשה. [נשות יביע אומר ח"ד חיו"ד סימן יט אות ג]. אבל הלומדים "דף יומי" בלבד מהתלמוד שלנו, אינם יוצאים בזה ידי חובת מצות תלמוד תורה, שהרי כתב הגאון רבינו מהר"י בן מינאש (סימן קיד), שאין בימינו מי שיוכל לפסוק הלכה מפי התלמוד, אלא רק על פי פסקי הגאונים, ואותם המדמים בנפשם להורות מחזק עיונם בתלמוד, ראוי למונעם מזה, שאין בזמנינו מי שהוא ראוי לכך. ע"ש. אולם מי שיש לו ארבע שעות ביום, או יותר, ללמוד, יקבע שלש שעות מהן בלימוד ההלכה, והשאר ללימוד הגמרא והראשונים כאשר תשיג ידו. [נהליכות עולם חלק ח הלכות תלמוד תורה סעיף ד'].

³⁵ ערוה"ש שם

הלכות הדף היומי

מסכת גידושין

ה. שיהו דברי תורה מחודדים בפיה שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד

לדברי הכל³⁶ בתחלת למודו של אדם בין במקרא בין במשנה בין בתלמוד בכל יום לא די לו בלימוד פעם ושתים ושלוש אלא צריך לחזור על כל אחד פעמים רבות מאד הכל לפי כח זכרונו של אדם כדי שיזכור היטב.

והמשנה והתלמוד שהן ההלכות פסוקות בטעמיהן צריך לחזור עליהן בכפלי כפליים יותר מהמקרא כי תורה שבכתב אי אתה רשאי לומר בע"פ משא"כ תורה שבע"פ המשנה והתלמוד שהן ההלכות בטעמיהן חייב הוא מן התורה לחזור עליהן כל כך עד שתהא משנתו סדורה ושגורה בפיו כל כך בענין שאם ישאלנו אדם איזה דבר הלכה ממה שלמד יוכל להשיב לו מיד אסור או מותר בלי גמגום שנאמר ושננתם לבניך שיהיו דברי תורה שנונים ומחודדים בפיה שאם ישאלך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד כמ"ש (משלי ז פסוק ד) אָמַר לַחֲכָמָה אֶחָתִי אֶתֶּן³⁷ את שתהא בקי בהלכה וברורה לך כמו שברור לך שאחותך אסורה לך ולכן גם עכשיו שנכתבה תורה שבע"פ ויכול לעיין בספרים אינו יוצא י"ח בזה מצות ושננתם מאחר שמגמגם לשואלו ואינו משיב לו מיד עד שיעיין ואין הלכה זו ברורה לו כאחותו שאינו צריך לעיין.

ואף שעל ידי זה לא יוכל ללמוד הלכות הרבה לא יחוש כמו שאמרו חכמים לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה וכן היו עושים בימיהם שהיו לומדים בעל פה היו לומדים בתחלת לימודם רק ב' או ג' פרקים משניות או ברייתות בשבוע והיו חוזרים עליהם מאה פעמים ויותר ואמרו חכמים אינו דומה השונה פרקו מאה פעמים לשונה מאה פעמים ואחת שזה נקרא עובד אלהים וזה נקרא לא עבדו כראוי.

ועכשיו שתורה שבע"פ כתובה לפנינו אין צריך לחזור מאה פעמים ואחת בשעת לימודו ממש רק שיזהר מאוד לחזור על הראשונות תמיד לפרקים קרובים בענין שתהיינה כל ההלכות שלמד עד עתה חקוקות היטב בזכרונו כל הימים שבינתיים וברורות לו בלי גמגום כבשעת לימודו ממש.

דף ל:

³⁶ שו"ע הרב שם ג

³⁷ בעין משפט ציין לרמב"ם סנהדרין כ ז ולשו"ע חו"מ י א שצריך הדיין להיות מתון בדין, שלא יפסקנו עד שיחמיצנו וישא ויתן בו ויהיה ברור לו כשמש. ואם כן אינו ענין לחזרה אלא איפלו אם חזר כמה פעמים צריך לישא וליתן בו, אולם זהו לכאורה לימוד אחר דילפי" מפסוק זה בסנהדרין דף ז: אמר לחכמה אחתי את אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אומר והוא לאו אל תאמר, והכא ילפינן שאם ישאלך אל תגמגם והוא בידעת התורה על ידי חזרה וכמו שפירש רש"י ולא בחיתוך הדין, ובשבת קמה: נמי איירי בידעת התורה.

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

ו. בנו בידו אלא בתו בידו היא הכי קאמר להו ניתן לה מידי ולבשייה ונכסייה כי היכי דקפצו עלה אינשי

כבר התבאר במסכת כתובות דף נב: שצו חכמים³⁸ שיתן אדם מנכסיו מעט לבתו, וזהו הנקרא פרנסה, לפיכך המשיא את בתו סתם לא יפחות לה מכסות שפוסקין לאשת עני שבישראל לשנה³⁹, וכופין אותו להשיאה לאיש וליתן לה פרנסה בצמצום⁴⁰, אבל סך הנדון אין כופין ובדעתו תולה⁴¹.

במה דברים אמורים שהיה האב עני, אבל אם היה עשיר הרי זה ראוי ליתן לה כפי עשרו. אבל אין כופין אותו אלא כשיעור הנזכר⁴².

ז. ללמדו אומנות ... כשם שחייב להשיאו אשה כך חייב ללמדו אומנות ... כשם שחייב ללמדו תורה כך חייב ללמדו אומנות ... דאגמריה עיסקא

כבר התבאר לעיל דף כט: שלהלן דף פב. נחלקו התנאים אם חייב אדם ללמד בנו אומנות על חשבון לימוד התורה⁴³, יש סוברים שחייב ללמד לבנו תורה וגם אומנות או שמלמדו שידע לסחור וכדומה. ור' נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שאדם אוכל משכרה בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא, ושאר כל אומנות אינן כן, כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין, ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב, אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע

³⁸ שו"ע ונו"כ שם נה א

³⁹ ח"מ שם א ב"ש א

⁴⁰ ועיין טיב קידושין שם שתמה אמאי לא הזכירו הפוסקים הנאמר בגמ' עד עישור נכסיו. ועיין ערוך השולחן שם סעיף ג שייב משום דאנן קיי"ל דלאו דווקא הוא כמו שיתבאר בס' קי"ג דיתומים המשיאים אחיותיהם מירושתם שמין כמה האב היה נותן להם ואם לא ידענו אומדנתו נותנין לה עישור נכסים ולכן כתב סתם שיתן מעט מנכסיו כפי רצונו.

⁴¹ ח"מ שם ב וב"ש שם ב

⁴² ח"מ שם ב

⁴³ ביאור הלכה שו"ד"ה ללמדו

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

בנערותו, ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו⁴⁴. וזהו מה שאומרים עם הילדים בהשכמת הבוקר תורה תהא אומנותי⁴⁵. ואל שדי בעזרתך.

והעיקר, הוא כדעת ר' נהוראי, ורק כשיודע שאין בבה בנו לעסוק בתורה, ילמדו אומנות⁴⁶.

ולכן למעשה יש להשפיע על בניו שיישאו בשיבה ללמוד תורה⁴⁷, ולא ידאגו בענייני פרנסה כלל, ככל אלו הרוצים ללמוד תורה, שהוא מחמת עצם לימוד התורה, צריך להשתדל להשפיע עליו⁴⁸.

ומ"מ גם זה שמלמד לבנו אומנות, צריך לכו"ע ללמדו מתחלה, וגם בעת שהוא עוסק במלאכתו, תורה ויראת שמים⁴⁹, ובפרט בימינו שהכל מתפזרין במקומות הרבה, אשר אין עם ישראל שומרי דת התורה מצויין שם, אם לא יהיה קבוע בנפשו מנעוריו ידיעת התורה ושמירת המצות, עלול ח"ו שיחלל שבת במלאכות גמורות, שיש בהן חיוב סקילה.

⁴⁴ בספר שם עולם קונטרס נפוצות ישראל פ"ו בהגהה כתב החפץ חיים משל לשני נערים קטנים שלמדו יחד בחדר אחד, והיה להם כשרונות טובים בשכל, ובזכרון, ויגדלו הנערים ויתפרדו איש מעל אחיו, אחד היה יושב אוהלים והולך וגדול בתורת השם, ואחד לקח עצמו לצד אחר, להיות רופא מומחה, ונעשה עשיר גדול, ויום אחד נפגשו ביחד, ואמר הרופא להת"ח, ראה כמה אני מרויח וכמה אתה מרויח, ויען הת"ח ויאמר, ראה העגלה ששכרתי בשביל לחזור לביתי שאינה מהודרת כל כך, ואני משלם עליה שמונה רובל, אולם לפני כן הציע לי עגלון רמאי עגלה אחרת מהודרת יותר בשני רובל כסף, אלא שביררתי שהעגלה הזאת נוסעת בכיון הפוך מביתי, ושמחתי שלא התפתתי לו כי אז הייתי צריך לחזור את כל הדרך לכאן ורק אח"כ להמשיך לביתי, כן הדבר ממש לשנינו, אמנם אתה מרויח הרבה יותר ממני, אבל העגלה שלך מרחקת אותך מהמקום שאליו אתה צריך להגיע, ולבסוף כשתשוב רוחך למעלה, הלא יכריחוך להתגלגל עוד בעולם הזה וליסע בחזרה לתקן אשר קלקלת.

⁴⁵ כך צ"ל כמבואר ברוקח הלכות שבועות רצו מלשון אומנות

⁴⁶ והנה מצינו ברמב"ם פכ"ד משבת ה"ה שמנה ג"כ בחשבונות של מצוה שמותר בשבת הא דללמדו אומנות משום שהוא מחשבונות של מצוה הרי נמצא שפסק הא דצריך האב ללמדו אומנות, אבל מכיון שלא הזכיר הדין רק כאן אנב גררא יש לפרש בתינוק כזה שאין לו הכח ללמד תורה או שללמדו אומנות לא קאי על תינוק אלא על גדול שצריך לפרנסה. אגרות משה או"ח ב קיא

⁴⁷ וכ"כ בשו"ת יחזק דעת ח"ג עה וכתב שכל שישנה אפשרות שימשיך את לימודיו בשיבה קדושה שעוסקים בה בתורה בלבד, אין ספק שעדיף ללכת לשיבה כזאת יותר מאשר ללכת ללמוד בשיבה תיכונית, כדי שיוכל להיות מושלם בכל מקצועות התורה

⁴⁸ אבל אם לא אפשר להשפיע עליו שיישאר תלמיד בשיבה – באופן שלא ידאג על פרנסתו לאחר הרבה שנים ויבטח בהקב"ה לעניין פרנסתו – אף אם אפשר להשפיע שיישאר עוד שנה ושנים, משום שלא יפסיד כלום, צריך להתבונן הרבה. דהרי כשישאר בשיבה במחשבה זו אפשר לו לקלקל לאחרים. ורק כשמכירין טבעו – שבזמן שיהיה בשיבה ילמוד כראוי כמו אם היתה כוונתו ללמוד תורה לעולם, ולא לחשוב כלל אודות מחשבות הבל שלו – יש להשפיע עליו כי אף בשביל הזמן דלימוד התורה לשנה ושנים, הא הוא דבר גדול מאד. וגם הרי אפשר שאחרי שילמוד בשיבה עוד שנה ושנים יתחזק ליבו לתורה ויישאר בן תורה לעולם. אגרות משה יו"ד ד לו

⁴⁹ דאל"ה ימצא במלאכתו גופא כמה ענינים מאיסור גזל וגם עוד תקלות רבות ופרצת הדת לנמרי ח"ו

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

ואפילו בלמוד התורה שידוע שהיא מגינה מן היסורים ומצלי מן החטא, אמרו כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, כ"ש בלמוד המלאכה בלא תורה, בודאי גוררת עונות הרבה, וגם פרצת הדת בכללו ח"ו.

ח. איש אין לי אלא איש אשה ... איש סיפק בידו לעשות

אשה אין סיפק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עליה

... נתגרשה שניהם שוים

אחד האיש⁵⁰ ואחד האשה שוין בכבוד ובמורא של אב ואם, דכתיב (ויקרא יט פסוק ג) איש אמו ואביו תיראו לשון רבים הרי כאן שנים, אחד האיש ואחד האשה חייבים במורא.

ודקדקו חז"ל אם כן למה נאמר איש, שמשמע מיעוטא איש ולא אשה, ותירצו איש סיפק בידו לעשות ואין מי מוחה בידו לפיכך חייב לעולם, אבל האשה למרות שמורא יש בידה לעשות, ולכן חייבת לקום בפני אביה, ולא לסתור דבריו, ויתר דיני מורא שיבוארו להלן. אך כיבוד⁵¹ ברוב פעמים אין סיפק בידה לעשות⁵², שהרי רשות אחרים עליה, דהיינו בעלה שהיא משועבדת לו, לפיכך אמרו שאשה פטורה מכיבוד אב ואם בעודה נשואה תחת בעלה.

⁵⁰ שו"ע ונו"כ יו"ד רמ"ז

⁵¹ וקשה דהא כיון דממעית לה גבי מורא וגרסי' התם איזהו כבוד ואיזהו מורא כבוד כו' מורא לא יושב במקומו כו' ע"כ. וקשה דדברים אלו יכולה האשה לעשות אפילו נשואה וי"ל כיון דאחר האמת האי מיעוטא דאיש ליכא לאוקומה בשום אופן ממורא לפוטרה דהא כל חלוקות מורא יש ספק בידה לעשות השוה הכתוב אשה לאיש בזה כאומרו תיראו אם כן בהכרח דדרשי' ליה באם אינו ענין למורא תנהו ענין לכבוד הגם שלא הוזכר גבי מיעוט והטעם הוא משום דאין ספק בידה והאי טעמא ליתיה אלא בכבוד ולא בשום חלוקא ממורא. ראשון לציון שם. וכן בחרדים פ"ט סוף אות כ"ו. ועיין במהר"ל חידושי אגדות בסוגיין דבאמת הקשה כן מה שייך סיפק במורא שלא יהיה יושב במקומו ותי' דיש מורא בלא כבוד כגון ישיבה במקומו שאינו ענין לכיבוד (ונראה ביאור דבריו דשם לא שייך שע"י שלא יושב במקומו אינו עושה נחת רוח אלא דאם יושב מראה שאינו ירא ואינו זולזל דהא לאדם בעלמא לא יחשב זולזל וא"כ גם לאב אינו). אבל יש מורא ששייך בו חסרון כיס כגון שאומר לו הבא לי מאכל ומשתה ואם לא יעשה עובר במורא ובזה עושה נגד מצות אביו (סותר דבריו עיין ספר המקנה שגם פירש כעין זה) ואשה בזה צריכה לעבור רצון אביה וכן שייך ביראה שלא תסתור דבריו שאמר לה בואי תאכלי עימי וזה עוברת בדבריו שאינה באה כיון שצריכה להיות עם בעלה (וקצת צ"ע בזה לכאור' תי' הראשון).

⁵² ובתו' ד"ה שיש הקשו דמעשה ידיה דרבנן ולכאור' מוכח מדבריהם דמשום מורא ודאי סיפק דאל"כ מאי קשיא ליה נימא כמהר"ל או כמש"כ אלא ע"כ דהבינו דעיקר מה שמשועבדת לבעלה היינו לזונו ובזה פטורה לאביה דשאר דברים ודאי אינם סתירה לכבוד דודאי צריכה לבוא לאכול עם אביה כיון שאין לבעלה כח לשעבדה בזה וא"כ משמע דאין מחויבת לבעל מדאו' בשירות דמאכל ומשתה. ועי' תי' שאינה מצויה וכו' ובזה אפשר לפרש בכמה אופנים א. דבמציאות אינה מצויה, והיינו דבכיבוד יש שני חלקים מה שאביה מצוה לעשות לה דבר פלוני ובזה ודאי חייבת, וכן יש כבוד דתהיה מצויה לעשות צרכיו אפי' אם אינו מבקש (כמעשה דר' טרפון) ובחלק השני כיוון שמצויה בבית בעלה א"כ אינה מחויבת להמציא עצמה להיות בבית אביה לשרתו כשיצטרך. ב. כיון דמחויבת לבעלה אישות ועונה א"כ אינה רשאה לגור בבית אביה דא"כ לא תוכל לתת אישות לבעל ולכן אינה שייכת כ"כ בכיבוד בעלה. ג. כיון דאביה השיאה א"כ ודאי שרוצה שתגור אצל בעלה וא"כ מחל על מה שירצה ממנה שהרי בעלה יכול לגור היכן שירצה וא"כ לא שייך בה.

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

ומשום כך תגיש המאכל קודם לבעלה ורק אח"כ להוריה, אולם מן הראוי שימחל הבעל על כבודו כדי לכבד את חמיו וחמותו⁵³.

יכול בעלה למחות שתאכיל אותו, או תשרת אותו, ולא את אביה או אמה, אלא אם יכולה לקיים שניהם, וכן יכול למחות שלא תלך להקביל פני הוריה ברגל או פני רבה, אלא תהיה עמו⁵⁴.

ואם מקפיד⁵⁵ שלא תלך אליהם כלל, והליכה תגרום לבעיות בשלום הבית, שלום ביתה קודם. אולם בעלה נוהג בכך שלא כדין⁵⁶.

אבל אם נתגרשה או נתארמלה, או כל זמן שעדיין לא נישאת חייבת. וכן בכל דבר שאין בעלה מקפיד חייבת⁵⁷.

ט. השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום .. השוה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום ... השוה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום

כבוד אב⁵⁸ ואם מצות עשה גדולה, וכן מורא אב ואם, שקל אותן⁵⁹ הכתוב בכבודו ובמוראו, כתוב (שמות כ פסוק יב) כְּבֹד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ (משלי יט פסוק ג) כְּבֹד אֶת ה' מְהֻלָּךְ, ובאביו ואמו כתוב (ויקרא שם) אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וכתוב (דברים ו יג) אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא, כדרך שצוה על כבוד שמו הגדול ומוראו כך צוה על כבודם ומוראם.

⁵³ ז"ל ספר חסידים שלה, האב שבתו נשואה ועוסקת בצרכי בעלה והאב צריך לה לא יצווה לבתו לעשות צרכיו כל זמן שעוסקת בצרכי בעלה ואם הבעל טוב יאמר לה לעשות צרכי האב קודם.

⁵⁴ מ"ב שא ס"ק י ובשער הציון ס"ק יב ולא עדיף מצות קבלת פנים משאר עניני כבוד דאשה פטורה כשיש לה בעל. וע"כ היינו כשמוחה מכיון שרוצה שתהיה עמו אך אם סתם אינו רוצה הרי א,נה מחויבת לשמוע בקולו.

⁵⁵ שו"ת אנ"מ יו"ד א רנה

⁵⁶ עיין מש"כ כתובות עא: מאבה"ע"ז עד ד

⁵⁷ ש"ך שם יט

⁵⁸ רמב"ם הלכות ממרים פרק ו הלכה א

⁵⁹ אבל בירושלמי דפיאה א"ר שמעון בן יוחאי גדול כבוד אב ואם שהחמיר בו הכתוב יותר מכבוד המקום שבכבוד המקום הוא אומר כבד את ה' מהונך ואם יתן לך בית תקבע מזוזה ואם יתן לך טלית תקבע בו ציצית ואם יתן לך ממון תעשה מהם צדקה אבל כבוד אב ואם אין כתוב מהונך שאפילו אין לך כלום אתה צריך לטחון ברחים בשבילו. הג"מ שם